

Elizabeth

Filip De Pillecyn

bron

Filip De Pillecyn, *Elizabeth*. De Clauwaert, Leuven 1961

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/pill001elis01_01/colofon.php

© 2013 dbnl

dbnl

[Elizabeth]

Het donkere Hongaarse koningskind, Elizabeth, zat in de zilveren wieg en weende. Zij was vier jaar oud en haar moeder had haar de afscheidskus gegeven. Rondom haar was de drukte van mensen die elkaar voor de laatste maal toedronken en het getrappel van paarden op de doffe aarde. En het kind was opgeschrikt door het gewoel en treurig om de tranen van haar moeder.

De bruidwervers waren luidruchtig in hun blijdschap. Zij hadden de rijke bruidsgift op vele wagens geladen. Gouden en zilveren drinkvaten en bekers, en sieraden waaraan in diepe gloed de edelstenen glommen. En talloze zijden stoffen, met geruis als van uitstervende muziek, die in de gebeeldhouwde koffers waren opgestapeld. En te midden van deze schat, zat het vierjarige bruidje in de zilveren wieg waarin zij als boorling had gelegen. Toen de moeder het kind in de wieg zette, kwam het beeld voor haar van het wicht waarvan zij de sluimer in stil geluk had bewaakt. En zij zag ook het beeld van kinderen die in deze wieg zouden neergelegd worden, geboren uit het kleine meisje dat haar bedrukt aankeek. En de gedachte aan moederschap verbonden met dit

onschuldig kind, gaf haar een gevoel van medelijden en van ontwijding.

Door de straten van Pressburg reed de stoet van ruiters en wagens. De dienstmeisjes die met de kleine Elizabeth meereisden, keken nieuwsgierig naar het volk dat onverschillig het vertoon stond aan te kijken. Alleen sommige vrouwen keken meewarig naar het kind dat naar het vreemde land verwezen was. En toen de stad reeds ver lag, sluimerde het kind in, gewiegd door het eentonig hotsen van de wagen. Zo reden ze vele dagen; en in burchten waar zij op hun doortocht in de grote zalen werden ontvangen, was het kind verwonderd en vereenzaamd te midden de liefkozende bemoeiingen van de vrouwen.

Zij reden door de angst van wouden en door de verlatenheid van heide en braakliggende landouwen het groene en donkere Thüringen tegemoet. De ridders zagen verlangend uit naar het ogenblik waarop de Wartburg boven de bossen zou zichtbaar worden. Zij zouden dank oogsten voor een bruidsgift zoals nooit in Thüringen was te zien geweest en boven, in de ridderzaal, zou met nieuwe ijver de stem van de minnezangers klinken en zouden de nachten vol zijn van de klank van de bekers. En wat is er schoner dan te staan, onder de bogen van de galerij, als de maan ligt over de zwarte oneindigheid van de bossen en over de stad

Eisenach aan de voet van de burcht, en de schuchterheid van een jonkvrouw weg te kussen tot de lust van het leven op haar mond ontwaakt.

De wagens bonkten over de stenen van de inrijpoort en de paardenhoeven kletterden in het steigeren van kapriolen. Het bruidje van Ludwig, zoon van landgraaf Herman, is aangekomen op de Wartburg.

Met grote plechtigheid, als was zij geen kind geweest, werd zij in de ridderzaal ontvangen. Zij was niet beschroomd, want het luidruchtige leven in vorstelijke burcht was haar niet vreemd. Maar rondom haar klonk een taal die zij niet verstond en die haar luid en hard voorkwam. De schatten die zij had meegebracht werden tentoongespreid en het gemurmel van bewondering vulde de zaal. En te midden van goud, zijde en edelgesteente zat het kleine, donkere meisje Elizabeth, bruidje van Ludwig, toekomstige landgraaf van Thüringen. Landgravin Sophie sprak met haar, vriendelijk en gelukkig, want zij was verheugd om het mooie kind en om alles wat het had meegebracht. Tot in de roes van het rumoer ridders en edelvrouwen het meisje vergaten en een groot gelag inzetten dat lang zou duren. Want de gouden en zilveren bekers die uit Hongarije waren gekomen, stonden in dof geflonker op de tafels en lonkten tot de dronk. In het stij-

gend geraas greep het kind de hand van haar dienstmeid Guda en deze sprak met haar. Tot landgravin Sophie haar plechtstatig wegbracht en te slapen legde in het bed van de tienjarige bruidegom Ludwig. En zo werd kenbaar gemaakt dat deze twee waren voorbestemd om man en vrouw te worden.

Elizabeth was geen eenzelvig kind. Speels en vriendelijk was zij; de vervreemding die zij had ondergaan toen de Thüringse vrouwen en ridders haar omgaven, week spoedig want zij was vlug van geest en leerde gemakkelijk de taal van de streek. En naarmate de meiden die met haar uit Hongarije waren meegekomen, opgenomen werden in de taal van hun omgeving, stierven ook de woorden uit die zij van huis hadden meegebracht. Alleen de meid Guda die zich meer van het andere dienstvolk verwijderd hield, sprak met haar nog de taal van het verre land waarvan zij gekomen waren. Elizabeth daalde met haar de Wartburg af en doorliep het stadje Eisenach. Het was grauw en treurig en de mensen keken onverschillig naar wat er gebeurde. Zij waren arm en gelaten; zo gelaten dat zij geen afgunst lieten blijken als de ridders, hoog op hun ros gezeten, door de nauwe straten trokken. Alleen een doffe blik van ellende lag in hun ogen.

Het opgroeiende meisje Elizabeth was aan-

dachtig voor de arme lieden die zij op haar weg in de stad ontmoette. En als zij groter werd, was er iets als schaamte in haar toen zij de vroeg versleten vrouwen nakeek die door de drassige straten liepen en onverschillig hun voeten in het vuil van de greppel zetten. Het leven had hen nooit de reinheid van het lichaam geleerd, het was alsof zij uit modder geboren waren en in modder leefden.

Een grote vreugde was haar steeds de zang van de varende gezellen. Zij liet zich helemaal opnemen in die wondere wereld waaraan men gelooft gedurende korte stonden; maar toen de tover van het woord was uitgestorven en het drinkgelag begon dat vele uren duurde, werd zij schuw en weemoedig. En toen zij zelfzeker genoeg was geworden om naar eigen verlangen haar gaan en komen te regelen, verliet zij de zaal toen het geraas van de drinkende mannen het lied van de minnezangers had vervangen. Er was iets als angst in haar toen zij dacht hoe de buit van rooftochten in die nachten werd verdelgd en hoe de ellende van vele boeren als een vervloeking lag over hen die met misprijzend geweld hun roof als de uiting van gezag bedreven. Het scheen haar een ontwijding van de armoede arbeid van vele mensen onachtzaam te zien verbrassen.

Beneden, in het verlies, lagen mensen op rottend stro. Elizabeth was eens met de wachter

de wenteltrap afgedaald die naar de putten voerde waar mensen vergeten, waanzinnig worden en vergaan. De kille lucht, riekend naar modder en vuil, deed haar rillen. De grendel werd weggeschoven en zij zag een man die half naakt tegen de muur lag; een wilde baard verborg een deel van het gelaat dat aan de slapen was ingevallen. Vanuit dit doodshoofd keken haar twee ogen aan zonder gevoel, want zij hadden hun blik verloren in de duisternis van het hok. En terwijl de deur werd dichtgeslagen, klonk dieper nog, een kort gehuil als het geblaf van een wolf. Dat was een nieuwe, zei de wachter. Jaren nadien hoorde Elizabeth nog, als een festijn begon, het gehuil van de man in de vergeetput.

De ernst van de vrouw was over haar gekomen toen zij nog een zeer jong meisje, bijna nog een kind was. Zij zocht het lijden en de armoe op aan de voet van de burcht en toen zij gezien had hoe haar kleren afstaken tegen de lompen van hen aan wie zij een aalmoes bracht, nam zij haar toevlucht tot eenvoudiger kleding. Na korte tijd droeg zij ook bij haar verblijf in de burcht, een sober gewaad.

Landgravin Sophie zag met lede ogen de verandering die zich voltrok in de bruid van haar zoon. Het mooie, donkere kind was een vroeg ontwikkeld meisje geworden. Zij was opgeruimd en levendig en liefderijk glansden haar

ogen. Zij zou een vorstelijke bruid zijn. Maar de eenvoud van haar kledij, haar miskennen van de luidruchtige blijdschap bij feest en gelag en haar veelvuldige bezoek in slechtriëkende hutten, maakten de landgravin wrevelig. Zij verweet haar toekomende schoondochter de stand te misprijzen waartoe zij geroepen was; en toen zij zag dat haar woorden zonder gevolg bleven, verkeerde haar wrevel in een gevoel van vijandschap.

Zo was de tijd gekomen waarop Elizabeth de vrouw werd van Ludwig van Thüringen. Zij was veertien jaar oud, de bruidegom twintig. Op lip en kin lag reeds de schaduw van een blonde baard; hij trad fier en zelfbewust naast de bruid. En terwijl acht dagen lang de ridderzaal van de Wartburg weerklonk van het lied van minnezangers en later in de nacht van het gezang en geraas van de feestende adel, leefde Elizabeth met haar bruidegom de eerste dagen van haar kortstondig huwelijksleven en deze beide jonge mensen waren gelukkig in de ongemengde vreugde van hun verliefdheid.

Want de jonge vrouw Elizabeth had de blijdschap van deze wereld niet afgezworen.

Elizabeth, landgravin van Thüringen, ziet ver over het land, de bossen die reiken tot waar het oog zijn kracht verliest. Vijftien jaar oud is zij, maar zij is geen kind meer. De vroege ernst

die het lijden van anderen over haar gebracht heeft, is milder en als 't ware waardiger geworden door haar jonge vruchtbaarheid. Zij voelt het leven groeien in haar schoot; een nieuwe tederheid is in haar geboren. En haar jonge vreugde vindt een uitweg in de barmhartigheid.

Elf jaar is het geleden dat zij Hongarije verliet in de wieg waarin binnen korte tijd haar kind zal rusten. Het verre vaderland ligt buiten haar herinnering. De trouwe meid Guda, die haar de sprookjes vertelde en de liederen zong van haar volk, is gestorven. Flarden van sprookjes en liederen is alles wat overblijft. Zij neuriet zachtjes voor zichzelf.

Graaf Herman is intussen gestorven. Elizabeth is landgravin. Reeds vóór haar huwelijk had zij zich afkerig getoond van het haast niet onderbroken gefeest op de Wartburg. De hovelingen haatten haar even erg als haar schoonmoeder. Het menselijk medegevoel in Elizabeth was voor hen een verzaking van de adelstand. Een boer was een hond.

Nu was zij landgravin. De haat veinsde onderdanigheid. Meer dan één zocht een verblijf in een van de vele burchten waar de minnezangers een voorwendsel waren tot wekenlange braspertijen. Op de Wartburg was het stiller geworden; het gemoed van landgraaf Ludwig onderging deze nieuwe vrede in de kracht van

zijn liefde. Want deze twee waren meer dan man en vrouw, zij waren geliefden. Als Elizabeth van de Wartburg afdaalde naar het stadje Eisenach, zag hij haar na met vertederde glimlach. Hoe bevallig zij schreed, hoe lenig de beweging van het lichaam waarvan hij de bekoorlijkheid kende. En aan de voet van de burg, wachtten de bedelaars met het geduld van hen voor wie het leven steeds wachten is. Onder hen was Elizabeth niet de vrouw die schenkt uit de overvloed van haar rijkdom, maar de zuster die meedeelt van wat zij bezit.

In de kleine boerderijtjes werd het leven rustiger. De plundertochten die door de edelen als jachtvermaak werden bedreven, hielden op. En in de Wartburg werd niet langer opgestapeld wat de kleine man ontstolen was. Maar Elizabeth zorgde er voor dat de graanschuren gevuld bleven zonder dat de boer werd bestolen. Meer dan eens vergezeld landgraaf Ludwig Elizabeth op haar speurtochten naar barmhartigheid. Hij zag met vertedering hoe de jonge vrouw die hem zo hartstochtelijk kon omarmen, als een zuster sprak met de misdeelden. Maar zijn nuchtere zin vreesde in haar het losbandige van haar liefdadigheid. Hij gaf haar dus als geestelijk raadsman magister Konrad von Marburg. Deze is een zwijgzaam en somber man; hij beoefent de armoede uit misprijzen voor het lichaam dat des duivels is.

Elk uur van de dag neemt hij heftig deel aan de strijd tussen God en de duivel die voor hem tastbare werkelijkheid zijn. Hij kastijdt zich met een strengheid die voor zijn haat een uitweg biedt. Goedheid is hem vreemd; zijn geloof is doorgloeid door de vlam van het helse vuur. Hard klinkt zijn woord als hij Elizabeth berispt om haar bezorgdheid voor arme zieken, voor de zieke lichamen. Hij vast en boet, zijn ogen liggen diep, met een koel vuur.

Niet alleen de honger roept om Elizabeths medelijden en zorg, maar ook de ziekte. En heel haar verdere leven zal een strijd zijn tussen haar erbarmingsvolle overgave aan haar taak van het lenigen der smarten van het lichaam en de grimmige haat en verachting van Konrad von Marburg voor het lichaam.

Elizabeth, landgravin van Thüringen, ziet, ver over het land, de bossen die als de grens van een wereld zijn. Twee kinderen spelen naast haar, zij draagt een derde in haar schoot. Zij is twintig jaar.

Zij kijkt het zuiden in waar Italië moet liggen. Landgraaf Ludwig verblijft er in het gevolg van keizer Frederik. Rondom de burcht en het stadje Eisenach en verder het land in waar in drie dagreizen het paard de ruiter voert, is de angst voor de plunderende ridder geweken. Want landgraaf Ludwig is de wispelturige aard

van zijn vader en de eigenzinnige trots van zijn moeder ontgroeid; als hij het land inreed, keken de boeren hem zonder vrees achterna en hij liet de oogst in de schuur van hem die gezaaid had.

Beneden in het stadje Eisenach, waren de eerste bedelmonniken gekomen. Zij waren aangegrepen door de edele waanzin van Franciscus en de armoede was hun bruid. Zij brachten de wellust van de armoede te midden de armen die rondom hen in de ellende als in een vervloeking waren neergezonken. En toen Elizabeth ze voor het eerst zag, sprong de bron van haar wezen klaar op in haar. Hun gelaat was rustig en als zij het brood vroegen voor hun mond, was hun nederigheid als een nieuwe adel die onder de mensen was gekomen.

Met donkere blik had Konrad von Marburg op hen neergekeken. Hij noemde het heiligschennis de broederschap in alles wat leeft als een hymne tot Gods glorie te zingen. Hun opgewektheid hinderde hem; zon en regen, de dieren en alles wat groeit scheen hun verwant te zijn en hij ondervond zulks als een heidense stemming van de ziel.

Maar in het gemoed van Elizabeth vond hun woord en hun levenshandel een diepe weerklink. Haar opgeruimde aard die de gave van haar medelijden dubbel dierbaar maakte voor

hen die haar bijstand ontvingen, vond zichzelf weer in de offerzin vol blijmoedigheid van deze mannen. Zij bouwde voor hen een woning en een kapel.

Zij was nu tweemaal moeder geworden. De vreugde van haar moederschap was getemperd door de zorg om haar kinderen. De oud-landgravin Sophie waarvan het wrokkige met de jaren niet was verminderd, wilde de kinderen opvoeden zoals het betaamde voor de erfgenamen van de landgraaf. Konrad von Marburg was voor de harde regel van de tucht. En als Elizabeth haar jongste kind aan haar hart drukte, dacht zij met bezorgdheid aan wat er zou gebeuren moest zij niet meer zijn. Maar als de helle kinderstemmen weerklonken over het plein van de burcht, werd haar gemoed verlicht in de vertedering van haar liefde.

Elizabeth kijkt van op de galerij van de Wartburg naar de verte waar het land Italië ligt. Er is vreugde in haar om de bedelmonniken en vrees om zichzelf. Zij neemt haar jongste kindje op haar schoot; het is een stil en ingetogen kind. En in haar schoot voelt zij het leven dat naar voleinding groeit. Zij kan niet bedelend door het land gaan; zij is moeder en vrouw en de zoetheid van deze dubbele liefde houdt haar leven gevangen. Maar er is een behoefte in haar waarvan zij de dwang als kind

heeft gekend en die nu naar haar vervulling wacht.

De bedelmonniken slapen niet langer op het stro van de schuren. Zij hebben kleine huisjes waar zij in het gezelschap van de armoe kunnen leven, en in de kapel kunnen zij de sterkte voelen van elkaars aanwezigheid. Zij gaan het land af en de steden. Men kijkt hen achterna met onbegrijpende verwondering en hun woord klinkt nieuw. In de steden wijkt de spot voor hun rustig gelaat.

In stilte ondergaat Elizabeth de bekoring van haar onthechting van het lichaam. De zijden stoffen die met haar, vele jaren geleden, uit Hongarije meekwamen, liggen begraven in de koffers. En wat zij eet, als het haar gegeven is onbespied haar maaltijden te gebruiken, is de kost van de armen. Maar haar lach blijft even minzaam, want haar leven is licht en gelukkig en de gave der barmhartigheid krijgt niet het treurige aangezicht van hen die tussen hemel en aarde alleen de sombere vreze des Heren weten.

In al de hutten van het land was de roep gegaan van de monniken in de bruine pij. Voor elke verborgen nood wisten zij raad, want zij woonden aan de voet van de Wartburg van waaruit Elizabeth iedere dag de steile helling afdaalde. Al spoedig werd daar beneden een

nieuw gebouw opgetrokken, een ziekenhuis. De meesten van de arme zieken hadden liever dood te gaan op de slaapzakken waarop zij de vnzige rust van hun leven hadden genoten. Sterven lijkt minder vreselijk te midden degenen waarmee men geleefd heeft. De bedden in het ziekenhuis bleven ledig.

Tot de eerste zieke door de monniken werd binnen gebracht, een jonge vrouw die heel alleen in een verloren hut werd ontdekt. Zij sprak de taal niet van de streek; haar ogen stonden moedeloos en haar blik dwaalde weg van hen die haar verzorgden. Haar wit gelaat stak scherp af op haar zwanger lichaam. Zij ontweek de vragen die haar gesteld werden uit meewarigheid; zij lag stil voor zich uit te staren en soms bewogen haar lippen.

Konrad von Marburg grijnsde toen hij de aankomst van de eerste zieke vernam. ‘Het begint in het teken der zonde, zei hij, hier wordt als eerste de vrucht der zonde geboren’. Elizabeth glimlachte maar wedersprak hem niet. Hij liet zijn toornige blik gaan over de machteloze vrouw. ‘Nooit keer ik hier nog weer’, zei hij. En toen zijn zware stappen zich verwijderden, ging Elizabeth zitten aan het hoofdeinde van de vrouw. Zij nam haar hand in de hare en sprak geen woord. De jonge vrouw sloeg de moede ogen naar haar op en glimlachte, en de tranen die stil en zwaar over haar wangen

gleden werden weggewist met de mouw van Elizabeths kleed.

Toen het kind geboren was, stonden de volgelingen van Franciscus rondom de boorling. Met de handen in de mouwen van hun bruine pij keken zij vertederd naar het wicht en dan hief een hunner een danklied aan. En in de ogen van Elizabeth straalde heldere vreugde om deze hymne aan alles wat leeft. Zij nam het kind op en één voor één bekeken de monniken het. 'Het is een schoon kind', zei ze.

Alsof de honger het spoor had gevolgd van de bruine monniken die als herauten van de armoe zich over de wereld hadden verspreid, teisterde hongersnood het land een jaar nadat de zonen van Franciscus in de stad Eisenach waren aangekomen. Van ver het land in, kwamen de mensen naar de voet van de Wartburg. Daar was de laatste hoop, daar was Elizabeth. En onder het dreigend oog van landgravin Sophie, werden de graanschuren open gezet. En alles wat in de burcht leeft in het behagen van zijn stand, gromt om deze verarming van het grafelijk bezit.

Intussen hadden de zieken traag de weg naar het ziekenhuis gevonden. Zij die er werden opgenomen, waren eenzamen die in de wanhoop van hun verlatenheid hulp en gezelschap zochten, of waarvan de walgelijke wonden hun

eigen huisgenoten van hen afkerig maakten. Tweemaal daags ging Elizabeth hun wonden zuiveren en de doeken wassen waarin de etter van hun ziekte werd opgenomen. En de zieken begrepen het niet.

Toen zei Konrad von Marburg tot Sophie, de weduwe van de oude landgraaf:

‘Onder uw oog groeit er een ziekte die erger is dan alles wat daaronder in het ziekenhuis van de stad Eisenach is gekend. Want dat zijn ziekten van het lichaam en hebben wij niet een lichaam dat door lijden en beproeving de ziel moet vrij houden van alle onzuiverheid? Als het lichaam de afgod wordt waaraan alle zorg en tederheid wordt gewijd, dan is de verhouding van de mens tot God gebroken’.

Hij zweeg en staaarde recht voor zich uit alsof hij zichtbaar de gestalte van de zonde voor zich zag oprijzen.

Gravin Sophie schudde het hoofd. Er was angst in haar tegenover deze sombere, felle man die zich oprichtte als de geselroede Gods. Zij betreurde dat door Elizabeths schuld de vrolijke gelagen van vroeger haast uitgestorven waren. Met het vorderen van de jaren was haar zucht naar praal en genot niet verminderd; zij vond een bondgenoot in deze man die zijn leven lijnrecht tegenover het hare richtte.

‘Overdrevenheid is een ondeugd in alles, zei ze.

Ik ben een ouder wordende vrouw en mijn gezag is gestorven met de landgraaf, mijn echtgenoot. En mijn zoon is meer de echtgenoot van zijn vrouw dan het kind van zijn moeder’.

‘Gods vloek zal neerkomen over wat hier aan de voet van deze burcht gebeurt’, morde Konrad von Marburg.

Maar tussen het geweld van haar geestelijke raadsman en de koele vijandschap van haar woordkarige schoonmoeder, ging Elizabeth haar weg van de burcht naar het ziekenhuis en de hutten der armen.

En almeteens kwamen de zieken zo overtalrijk dat zij dicht naast elkaar gerijd op de slaapsteden lagen en dat anderen een plaats moesten vinden in stallen en schuren.

De honger had ze verjaagd. In het land van Thüringen en in de streken die er rond lagen, had ieder mensengeslacht tenminste twee van de drie grote rampen gekend die zijn: pest, hongersnood en oorlog. Die kwamen even geregeld als geboorte en dood. Telkens was er een dierlijke angst als de voortekens dreigden en toen het geweld was losgebroken, was er onderwerping in de afgestompte mensen.

Iedere dag groeide het aantal hongerlijders aan de voet van de Wartburg. Hongersnood wordt niet met een aalmoes gespijst. Telkens als de zon opstaat, rijst met haar de honger in het

lichaam van de lijdenden. Onder het dreigend oog van landgravin Sophie verkocht Elizabeth de juwelen die zij als bruidschat had meegebracht. En de monniken liepen het land af met de bedelzak en brachten in de hutten het brood voor hen die de kracht niet bezaten de verre weg naar het voedsel te ondernemen.

Landgravin Sophie weende van woede toen Elizabeth de knechten terugzond die zij had uitgestuurd om het hongerende gepeupel te verdrijven. Vijf ridders tegelijk ondernamen de reis naar Italië als ijlboden voor graaf Ludwig, om te berichten dat zijn vrouw, Elizabeth, het huis ten onder brengt en alle voorraden aan een bende schooiers uitdeelt.

Door de beginnende herfst rijdt Ludwig naar Eisenach toe. Er zijn vele dagreizen niettegenstaande de haast waarmee hij zijn gezelschap voortdrijft. Zijn hart is zwaar van zorg. De boodschap die hem vanwege zijn moeder werd overgebracht, vervult hem met vrees. Elizabeth is zwakzinnig geworden en haar geestelijke raadsman is onmachtig om haar tegen te houden in wat hij zondig bedrijf noemt. De vallende blaren en de doodsheid van het land drukken zijn gemoed want hij denkt hoe vluchtig en kortstondig zijn geluk was. Naarmate hij naderde steeg de beklemming en als hij op een avond de hoorn deed steken aan de

poort van een burcht die als een nutteloos geweld in het dode land lag, vernam hij aan het haardvuur dat de hongersnood zijn land teisterde.

Het werd hem spoedig duidelijk hoe bovenmatig de ramp was. Alsof de honger ook het aangezicht der aarde had aangetast, lag het land rondom hem. Over de verlaten akkers was het onkruid hoog opgeschoten en alleen de vogels getuigden van het leven. Ludwig stiet de deur van een hut open; er was een geur van verwording en het leek wel alsof het jaren geleden was dat iemand er had geleefd. Te midden van zijn zorgen zag hij het beeld van Elizabeth zoals hij ze had gekend en liefgehad; zijn gemoed werd vertederd want hij dacht aan haar medelijdend hart en hoe zij begaan was met alles wat lijden kon.

Hij reed verder door het uitgestorven land. Waar hij leven vermoedde, bleef hij stil staan. Er waren kleine dorpen waar mensen buiten kwamen bij het horen van de hoefslagen. Zij keken met doffe blik naar de voorbij rijdende ruiters en verdwenen dan weer in hun hutten. En weinige uren alvorens het landschap hem vertrouwd voorkwam, hield hij stil voor een dronk water voor mens en dier. In de kleine hoeve zat een oude vrouw naast een knaap die gestorven was. Zij keek niet op toen zij binnen kwamen. Alleen haar lippen bewogen.

Ludwig gebood nergens meer stil te houden. Vanwaar hij kwam waren geruchten over naderende pest verspreid. Waar zij haar intocht deed, hield zij gedurende jaren haar rijk gevestigd. De vijftwintigjarige landgraaf voelde de moeheid van vele jaren over zich. Ginds pest, hier hongersnood en weldra zou de oorlog met de vijfde kruisvaart beginnen. Had Konrad von Marburg gelijk die aan het lichaam alleen de waarde van het lijden toekende.

Hij kwam nu in het woud dat hem bekend was. Weldra zouden de torens van de Wartburg boven de kruinen uitsteken. Hier had hij het wild vervolgd in de onbezorgde drift van zijn jeugd. Hij vertraagde de gang van zijn paard. Het was hem alsof hij van de ene ramspoed naar de andere werd gedreven.

En daar, in de open plek van het woud waar de brede laan begint, wacht hem Elizabeth. Reeds uren wacht zij daar met een knecht die de paarden aan de toom rondleidt. Hij ziet haar van verre en al zijn zorgen vallen weg van hem. Hij springt van zijn paard en ijlt haar tegemoet. Woordloos is het geluk van hun omarming. En als zij naar de Wartburg rijden, stappen hun paarden traag naast elkaar, want Ludwig heeft thans geen haast meer. Hij wordt alleen gestoord in het geluk van haar aanschouwen als zij hem het ziekenhuis wijst dat tijdens

zijn afwezigheid werd opgericht. En als hij weer zijn blik laat rusten op Elizabeth, komt een nieuwe ontroering in hem op. Hoe kinderlijk nog zijn de ogen van de jonge vrouw, hoe rustig en zuiver is haar gelaat. Hij denkt aan de boodschap waarmee hij naar hier werd teruggeroepen; hij weet dat de zorg die hem bij de afreis vervulde, verdwenen is vanaf het ogenblik waarop hij haar in de verte zag en hij weet ook dat deze zorg en deze achterdocht nooit meer tussen hen zal staan.

Landgravin Sophie ziet met bitterheid hoe haar zoon niet eens een verwijtende blik op Elizabeth heeft geworpen. Even als vóór zijn komst, betalen de graanschuren een zware tol aan de hongersnood. De gezamenlijke maaltijden zijn haar een foltering, zo innig is het geluk van de jonge echtgenoten. Zij zal voortaan alleen op haar kamer eten 'om het jonge paar niet te storen', zegt zij en knijpt de dunne lippen opeen. Met geen woord heeft graaf Ludwig haar over de boodschap gesproken waarmee zij hem terug riep; de rekeningen die zij hem meende voor te leggen als bewijs van Elizabeths verspilzucht, liggen nog steeds in de zware, donkere lade. Zij voelt zich machteloos en zij vult haar eenzame uren met het gif van haar haat.

Eens is Ludwig met Elizabeth naar het ziekenhuis geweest aan de voet van de Wartburg. Hij aarzelde toen de reuk van de ziekte hem tegensloeg. Het was alsof alles wat lijden kon hier op het stro was samengebracht. Hij zag met verwondering en eerbied hoe kalm en vriendelijk Elizabeth zich bewoog tussen de rijen. Alsof zij vergeten was dat hij naast haar stond, nam zij het verband weg van een gekneusde dij; hij wendde het hoofd af toen hij de wonde zag. Het zwakke gekreun van de verwonde vrouw werd gesust door het gemurmel van Elizabeths woorden. Hij verstond niet wat ze zei, maar het klonk zo liefdevol zoals een moeder haar kindje sust. En toen zij verder gingen, keek hij naar de zieke: haar ogen volgden Elizabeth in onbegrijpende, deemoedige dankbaarheid.

Hij zag ook de zwijgzame monniken die bedelden en verpleegden. In hen was de nieuwe geest nog jong en gaf hun de kracht hun zwaar leven met opgeruimd gemoed te leiden. Uit hun woord en blik zag Ludwig de eerbied voor Elizabeth.

Het schouwspel van zieken en gekneusden leidde zijn aandacht af van de hongersnood die als een belegering was rondom de burcht. In de hutten en op het veld lagen de lijken met een gezicht dat reeds vóór het sterven een doodshoofd was. En uit deze honger werden kinderen

geboren die fris en gezond waren volgens geheimzinnige wetten van het leven die buiten het menselijk bedrijf staan. En ouden en zwakken sleepten zich voort terwijl krachtige mensen in de honger dood werden opgenomen. Boven, op de burcht, kastijde Konrad von Marburg zijn lichaam. En als hij sprak waren het duistere woorden van vermaledijding die uit zijn mond klonken. Honger en ziekte waren voor hem de tastbare aanwezigheid van Gods toorn die de ziel beproefde door de smarten van het lichaam. Nooit zette hij een voet in het ziekenhuis en als hij er voorbij ging, sloeg hij de blik neer alsof hij voorbij de zonde ging.

Toen was de tijd gekomen waarop landgraaf Ludwig de terugreis zou aanvatten naar de Italiaanse haven Bari waar de legers van Frederik II werden samengetrokken. De voorbereidingen vorderden langzaam en het was reeds lang geleden dat Walter von der Vogelweide zijn minnezangen had onderbroken om zijn hooggestemde kruisvaartlied aan te heffen. De kristenheid was moe geworden.

Elizabeth vergezelde hem tot die open plaats in het woud waar zij hem tegemoet was gekomen. Nog dikwijls zou zij hier in de winterzon vertoeven en er verwijlen met het geluk dat voorbij was. Zij stegen beiden van hun paard en het gevolg van Ludwig reed langzaam verder met korte teugels de hunkerende paar-

den intomend. Dezelfde morgen had zij hem toegefluisterd dat zij zwanger was. Beiden hadden in hun ogen de droom van de verwachting.

Zij stonden sprakeloos omarmd. De lange kus was als een vaarwel. Ludwig maakte zich los uit haar armen. En alvorens het woud hem had opgenomen, keerde hij zich om en wuifde.

Het werd zeer stil in het woud. Maar het was Elizabeth alsof zij vanuit de verte de doffe val van paardenhoeven hoorde op de dode blaren. Toen werd het weer stil met de stilte van de dood.

Wenend reed Elizabeth naar de Wartburg.

In de moeheid die van de langzamer wordende kruistochten was overgebleven, waren tienduizenden kinderen opgestaan. 'Per os infantium', uit de mond der kinderen klonk de wekroep waarvoor de mannen lusteloos waren geworden. Tienduizenden werden door de waanzin van het kruis aangegrepen. Wat mannen niet konden, zouden knapen volvoeren. De onenigheid, ontstaan uit berekening en eerzucht waardoor de vorige tochten uiteen brokkelden, werd nu vervangen door het ordeloze van de offerzucht. Nog waren de geruchten van de duizenden die in Marseille scheep waren gegaan niet verstomd. De weinigen die waren teruggekomen hadden een vreemde blik alsof

zij waren weergekeerd uit een wereld die hun de ziel had ontfroefd. Wat niet van honger was omgekomen, was verkocht op de slavenmarkt of vee geworden in Levantijnse bordelen.

Ludwig rijdt langzaam zijn bestemming tegemoet. Hij weet dat hij zich niet moet haasten. Met gelaten traagheid bereidt Frederik zich voor op de tocht. Het hartstochtelijke kruisvaartlied heeft zijn kracht verloren. De ridders hoorden het aan: het klonk als uit een tijd waartoe zij niet meer behoorden.

Ver is de reis, tot aan het uiterste punt van Italië. Iedere hoefslag over de doffe grond brengt hem verder weg van Thüringen. Een afscheid was het; dat wist hij plots toen Elizabeth hem niet losliet uit haar armen. Het jonge gelaat verstard in verdriet en wanhoop was zij van hem weggegaan. Ook zij wist dat er geen weerzien was.

Hoe dichter hij bij het kamp kwam dat zich aan de zeeoever ontplooidde, hoe meer een vreemde stilte hem omgaf. Vele dorpen waren zo verlaten dat zelfs geen huilende hond er te horen was. En toen hij de uitlopers van het kamp bereikte, ontmoette hij er een verwarde bedrijvigheid. Hij vernam het woord dat hij verwacht had: de pest. Keizer Frederik was uit zijn trage lusteloosheid opgeschrikt toen de eerste doden in de kuil waren geworpen. Hij bereidde nu haastig de vlucht naar het Oosten.

Ludwig zag rondom zich vele mensen sterven. Het was alsof de stank van de ziekte over heel het kamp hing. Geen afzondering hielp. Soms brak plots het doodsweet uit bij een ridder die in het kamp van de keizer leefde. En hoe vlug hij ook werd weggevoerd naar de tenten waar de stervenden zonder onderbreking de plaats van de doden innamen, toch was het of de pest in bestendige aanwezigheid aan ieders zijde stond.

Ludwig staarde over de zee: daarover was het einde van de tocht. Nog weinigen dachten aan het Heilig Graf waar meer dan een eeuw geleden de ridderschap in geestdrift was heengetogen. Het was nu een strijd om heerschappij en voor hen die de heersers volgden, een gedwongen gehoorzaamheid. Het doelloze van dat alles maakte hem moedeloos.

En dan overvalt hem plots de doodsangst. Hij keert terug naar zijn tent en strekt zich uit op zijn legerstede. Koorts overvalt hem. En weldra voelt hij de pestbuilen zwellen op zijn lichaam. Hij ontwaakt te midden van vele mannen die in het zweet van de doodsangst reeds het besef van het leven hebben verloren. De scherpe reuk van azijn maakt, samen met de stank van de opengebroken pestbuilen, een gruwelijke lucht. Mannen gaan rond en lichten de doden van hun stro. En de stervenden gaan zij voorbij en zien dat zij morgen voor hen zullen weerkeren.

Iemand heeft zijn builen gewassen. Een scherpe pijn doordringt hem. Ludwig, landgraaf van Thüringen is gestorven van de pest.

De felle smart om het overlijden van haar zoon bracht landgravin Sophie enigszins nader tot Elizabeth. De jonge vrouw sloot zich op met haar kinderen en zat uren wezenloos te staren naar het donkere, kale woud. Zij dacht aan de open plek waar zij vaarwel had gezegd.

Vanuit het verre Italië kwam de lijkstoet in trage en plechtige vaart de ongeluksbode achterna. Een landgraaf wordt niet in een massagraf geworpen. Het in verwording getreden lichaam van Ludwig, landgraaf van Thüringen, volgt de weg die hij met een zwaar hart door de herfstelijke wouden had afgelegd. In de dom te Bamberg zal de plechtige uitvaart geschieden.

Reeds dagen van te voren wacht Elizabeth. Met landgravin Sophie en haar twee kinderen komt zij afscheid nemen. Zij wacht met gelatenheid. En als onder het doffe zwijgen de lijkstoet de Dom binnen trekt, gaat zij met haar twee kinderen de lijkbaar tegemoet. Zij is sprakeloos. Tranen lopen over haar verbleekt gelaat. Ineens strekt zij de armen uit en sluit de ogen. In één ogenblik ziet zij voor zich al de vreugden die zij heeft gekend; zij ziet zijn gelaat en zijn gestalte, zij hoort de woorden

die hij haar toefluisterde, en de opperste vreugde der omhelzing staat op in haar gemoed. In één ogenblik kan men een hele leven overschouwen.

Zij opent de ogen. Haar blik neemt afscheid. En meteen neemt zij afscheid van alle vreugden van het leven. Zij zal niet anders meer zijn dan verzaking en barmhartigheid.

Meer dan ooit voelt zij zich vervreemd in de Wartburg. Landgravin Sophie is over de eerste vertedering heen die de dood van haar zoon ten gunste van Elizabeth had gewekt. Het is alsof de steun die Ludwig steeds voor zijn vrouw was geweest thans als een bittere nasmaak blijft. Al de woede en afgunst die zij wrokkig in zich heeft opgehoopt, kan nu ongehinderd haar spel drijven. Zij regeert over de inkomsten van de goederen die Ludwig heeft nagelaten. Er zal geen verkwisting meer worden geduld. Maar het uitbundige leven dat door de aanwezigheid van landgraaf Ludwig verstill was, neemt sterker dan vroeger bezit van de burcht. De minnezangers zijn een voorwendsel tot dagenlange drinkgelagen. In de nabije bossen sterft het gejuich weg van de dronken ridderschap. Elizabeth hoort het in haar kamer. Zij is alleen, zij zal steeds alleen blijven.

De inkomsten van de goederen hebben hun vroegere weg teruggevonden. Klaplopers en

berooide adel verzwelgen wat voor de arme was voorbestemd. En als er te weinig is, vullen plundertochten de ledige kas. De woeste vreugde van de feestvierenden dringt tot Elizabeth door; zij denkt met hartzeer aan de ellende die zij niet meer verlichten kan.

Alles rondom haar is vijandig. Zij is machteloos en vernederd; wie zo in de wereld staat, wordt vertrapt. De hofhouding weet dat zij ongestraft beledigen kan, en het hooghartig misprijzen vindt dagelijks woorden vol bitterheid. Als zij in de gaanderij naast de ridderzaal de rust van de bossen in de diepte wil inademen, komt soms een dienaar voorbij die brutaal tegen haar aanloopt en grinnikend verder gaat. Dan keert zij terug naar haar kamer en wanhoop neemt bezit van haar hart want ook voor de besten onder ons is de hemel dikwijls gesloten. In de burcht spreekt tegen haar lang in onderdanigheid opgekropte wrok. En wie niet wrokkig is, staat in de ogendienst van landgravin Sophie.

En beneden, in het stadje Eisenach, aan de voet van de burcht, spreekt de ondankbaarheid. Velen kunnen de weldaden niet vergeven die zij hebben genoten. Elizabeth kan niet meer helpen. Zij kwam steeds door de nauwe straatjes met de opgewektheid van haar zachte glimlach en de handen vol gaven. Zij gaat nu haastig, bleek en bedrukt, als beschaamd omdat

zij geen ellende meer lenigen kan. Zij gaat naar het ziekenhuis en wast er het schamele, bezoedelde linnen en verzorgt de wonden. Maar de lichte vreugde waarmee zij vroeger haar liefdewerk verrichtte, is van haar geweken. Er is een droefheid in haar die als een soort troost zoekt in het lijden van anderen.

Maar de bedelaars die vruchteloos wachten op haar aalmoes, en zich iedere dag meer in hun verwachting bedrogen zien, hebben de aangeleerde dankwoorden vergeten en morren beledigingen als zij voorbijgaat. En zo gebeurde het dat een vrouw die in het bedelen was opgebracht en in haar hut de mannen verwelkomde die haar de drank brachten voor een dolle nacht, vóór Elizabeths voeten spoog en haar met hese lach in de greppel duwde.

En deze ondankbaarheid deed haar meer pijn dan de vernedering die haar deel was in de Wartburg.

Te Marburg was een weduwengoed.

Het is een gunst voor Elizabeth er heen te gaan en landgravin Sophie ziet ze met een glimlach verdwijnen in de winterkou. Alleen het jongste kind gaat mee met Elizabeth; dat is alles wat haar nog aan deze aarde bindt.

Konrad von Marburg is meegekomen. Hij is de geestelijke leider die ze moet intomen in het bedrijf van de lichamelijke barmhartigheid.

Hij ziet toe dat ze haar laatste geld niet wegschenkt en vindt strenge woorden als zij bedelt voor hen die niets bezitten.

Zij tracht een weinig geld te verdienen: halve nachten zit zij aan het spinnewiel en de karige opbrengst van haar werk gaat naar de armoede rondom haar. Maar het is zo weinig voor zoveel ellende. En weer klinkt de harde stem van Konrad die er op wijst dat wie tot een stand behoort door de beschikking van de Voorzienigheid, zich in deemoed moet onderwerpen aan het hoger gezag. En Elizabeth luistert gedwee maar de stem die in haar spreekt, blijft haar gemoed vervullen.

Haar meeste tijd bracht zij door in het hospitaal dat zij te Marburg had gesticht. Het was de zieken alsof er vreugde in hen kwam als haar handen het werk van verpleging verrichtten. En het besmeurde linnen werd door haar gewassen alsof zij een dienstmeid was, want zij voelde zich de dienstmeid van de barmhartigheid.

Het was echter alsof het hospitaal als werkterrein te klein was voor haar ijver.

Zij nam afscheid van haar jongste kindje. Zij zou voortaan uitsluitend de moeder zijn van de armen en de zieken. En hoe zeer deze scheiding haar trof, toch voelde zij zich dichter bij het offer dat zij bracht. Zij wilde, in de geest van

Franciscus die haar bezielde, opnieuw gaan bedelen voor de armen. Maar Konrad von Marburg die zich vreemd voelde tegen deze vorm van belevenis, verzette zich tegen haar voornemen met harde woorden.

Soms ontstond er twijfel in hem. Hij zag hoe Elizabeth in haar tengerheid en haar offerzucht als een verschijning was die hij, in de strenge vormelijkheid van zijn overtuiging, moeilijk kon begrijpen. Hij zag hoe vermoeid zij was en hoe haar gezondheid steeds zwakker werd. En soms, als hij tot bij haar kwam en haar vond in de zeldzame uren waarop zij rustte, zag hij in haar blik iets als een stille, verre blijdschap alsof zij vervuld was van ongekende vreugde, en daar hij niet begreep, bleef hij hard tegen haar.

Daar ligt een knaap met de bloedziekte. Elizabeth had hem gevonden in een hut waar een vrouw dronken lag te snurken. Toen zij wakker werd geschud, keek zij met onzekere blik naar Elizabeth en grijnsde vriendelijk. Want zij herinnerde zich Elizabeth die haar af en toe wat geld gaf. Zij beloofde de bloedzieke knaap tot bij Elizabeth te brengen waar hij, de dood nabij, te bed werd gelegd.

Ontroerd zat Elizabeth naast hem. Haar gedachten gingen naar het verleden dat zo nabij was en toch zo ver scheen. Een ogenblik zag

zij haar kinderen vóór zich, en haar hart werd week van weemoed. Zij keek rondom zich alsof ineens alles begrijpelijk was geworden. En toen de knaap gestorven was, voelde zij zich vermoeder dan ooit.

Armoede en ziekte woerden naast elkaar. De vervuiling in de hutten schrikte haar echter niet af. Geen ziekte was zo afstotelijk dat zij ervan walgde. En zonder weerzin wies zij het linnen waaruit een geur van verwording steeg. In haar bed lag een melaats meisje. En in de korte nachten waarop zij rust nam, lag Elizabeth naast haar. Uit de ijldromen van het meisje kwam het verwarrende beeld van de honger naar het leven van dit reeds uit het leven gebannen lichaam. Voor Elizabeth was het als een nachtmerrie dat gevlekte gelaat te zien, gezwollen en misvormd en hijgend in de opstandigheid van de zinnen. En als zij het gejammer hoorde bij het ontwaken, verdween weer elk ander gevoel voor het medelijden. Met liefde verzorgde zij de openbrekende builen en dekte het meisje toe als een moeder haar kind. Zo vond Konrad haar. Hij deed het meisje overbrengen naar het hospitaal en in een opwelling van woede greep hij de geselriem en kastijdde de sidderende Elizabeth. Zij onderging met gesloten ogen de pijn en als zij neerlag op de bloedig gestriemde rug, dacht zij aan het

melaatse meisje en de pijn van haar lichaam week voor de vertedering van het medelijden. Zij was afgeleefd en voelde zich nog alleen in het leven verbonden met ziekte en armoë. Haar uitgeputte lichaam dwong haar te rusten. En als zij stervensmoe alles overdacht in haar leven, scheen zij zich toe als een oude vrouw. Zij was vierentwintig jaar. Vier jaar had zij in Marburg vernedering en afmatting geleden omwille van de barmhartigheid, in eenzaamheid en alleen gesteund door de innerlijke kracht die haar de ondankbaarheid deed vergeten. En in eenzaamheid stierf zij op 17 november 1231.